

A szabadgondolkodás lényege és alapelvei.

Mi a programunk?

Kiadta a Szabadgondolkodók
::: Selmezbányai Köre :::

Selmezbánya
1912.

Joerges Ágost özv. és fia könyvnyomdája Selmezbánya

I.

A szabadgondolkodás lényege és alapelvei.

Dr. Jászi Oszkár, egyetemi m. tanár beszéde a szabadgondolkodók selmeczbányai szervezkedő gyűlésén, 1912. december 5-én.

Mélyen tisztelt Elnök Úr!

Hölgyeim és Uraim!

Mindenek előtt hálásan megköszönöm azokat a meleg, megtisztelő szavakat, melyeket a szervező bizottság elnöke hozzám intézni szíves volt. Őszinte örömömről szolgál, hogy itten, a felvidéknek ezen történelmi nevezettségű és oly messze kiható fontosságú kulturgóponljában amaz egyesületnek bölcsőjénél állhatok, amelynek működését az igen tisztelt elnök úr oly szép szavakkal jellemezte. Én is azt hiszem, hölgyeim és uraim, hogy nemcsak itt, hanem hazánk minden részében nagy szükség van arra, hogy oly egyesületek, társaságok létesüljenek, melyek kutatni és gondolkodni akarnak. Mert azokkal az érzékenységekkel szemben, melyeket a szabadgondolkodók működése az ország egyes vidékein

kelt nem lehet elég nyomatékosan hangsúlyozni, hogy azok az érzékenységek, azok az aggodalmak, azok az idegenkedések indokolatlanok. Mert hisz a szabadgondolkodás nem jelenti új fogalmak vagy új hitcikkeknél a köztudatba való behozását, ellenkezőleg, azt lehet mondani, hogy a szabadgondolkodásnak nincsenek se tételei, se hitcikkei, se paragrafusai, senkitől mi, szabadgondolkodók nem kívánjuk azt, hogy az általunk képviselt eszméket elfogadja, azokért az eszmékért lelkesedjék. A szabadgondolkodásnak, hölgyeim és uraim, egyetlenegy követelménye van és *ez a szabad akaratnak a joga*. ezt várjuk el mindenkitől. Mert ma már, a XX. században, ebben az óriási és egyre szélesebb körű nemzeti korban akkor, amikor a társadalmi élet napról-napra elének állítja a legfontosabb és legnehezebb problémákat, egy egészen új generációra van szükség s egy egészen új lelkihangulaira, mely a türelem s a tudomány szellemében hajlandó vizsgálni az összes kérdéseket, melyeket az élet elébünk tár. Olyan generációra s lelkihangulatra, mely ezeket a kérdéseket tudományos lélekkel, nem előítéletektől elhomályosult, hanem kritikus vagyis oly szemmel nézi, mely csakis az érvek súlyát mérlegeli, nem pedig a tekintélyt, mely az érvek mögött áll, szóval *a szabadkutatás az egyedüli programja a szabadgondolkodók egyesül eleinek*. Arra törekszünk, hogy a társadalmi, lelki és erkölcsi életnek ama problémáit, melyeknek

nyugtalanító tömegét dobálja szinte óráról-órára a napi sajtó a közönségbe, végre js a tudomány világával, a tárgyi összefüggések rendjén, a törvényszerűség gondolata alapján fogjuk fel. És voltaképpen minden szabadgondolkodást irányznak két alapja van, melyen építeni akarunk.

Nagy tévedés azt hinni, hogy a szabadgondolkodás azonos lehetne bármely közéleti mozgalommal. Még az sem igaz, hogy maga a szabadgondolkodás egyetértelmű volna egy vallás-ellenes mozgalommal. Egyáltalában nem áll. Ismertem istentagadókat, kik nem voltak szabadgondolkodók és ismertem vallásos lelkű szabadgondolkodókat. Nem ez a vonal az, mely elválaszt bennünket s nem is a politikai törekvések vonala, mert nagyon el lehet képzelni nem szabadgondolkozó fanatikus népbarátot s el tudok képzelni, sőt találkoztam, is az életben konzervatív politikusokkal, kik a szabadgondolkodás elvi alapján állottak. Ezekből láthatják, hölgyeim és uraim, hogy ki kell küszöbölni gondolataikból a szabadgondolkodásnak bárminő merev programhoz való tartozását. Ha valaki azzal áll Önök elé, hogy ezek a tételek képezik a szabadgondolkodás lényegét, aki tehát ezeket a tételeket nem hiszi, elmaradt, bigott; aki így beszél Önökhöz, az nem lehet szabadgondolkodó, azt vissza kell utasítani, *mert a szabadgondolkodás lényege nem áll egyébben, mint minden kérdésnek szabad szellemben, vagyis dog-*

máktól és tekintélyi érvektől menten, a józan gondolkodás és a logika örök törvényeivel való megvilágításában.

Ennek a szabadgondolkodó mozgalomnak manapság két gyökere van, melyből erejét és jogát meríti. Az egyik ma már el van ismerve mind a világ előtt. Nincs ma már olyan vallás vagy szekta sem, mely a szabadgondolkodás egyik nagy ágával szemben ellenállni merészelne. Ma már a természettudományok joga és jelentősége vitán felül áll. Ma már nem akadunk senkire Európa-szerte, aki a természettudományok fejlődésének valami korlátot akarna szabni. Mindenki tudja, hogy a természettudóst semmi más nem vezérli a maga működésében, semmi más nem befolyásolja, mint az igazság keresése, a törvényszerűségeknek az a gondolata, amivel rendet tudunk csinálni a külső természet egész világában mindenütt. Egész képességünk, hogy az összes természeti energiákat a mi czéijaink érdekében föl tudjuk használni, azon alapszik, hogy létezett egy tudomány, mely a maga könyvtáraiban, laboratóriumaiban meghúzódva minden dogmától, minden tekintélytől menten azt vizsgálta az elméleti dedukció és a gyakorlati experimentumok segítségével, hogy mi mivel áll összefüggésben, minő rend uralkodik bennök. A természettudomány szóval a maga polgárjogát már kivívta, küzdelmet nem kell már folytatnia.

Van azonban a szabadgondolkodásnak

másik ága is, melynek polgárjoga biztosítva még nincs, mely – hogy úgy mondjam – még az ököljog állapotában van. Ez a *társadalomtudomány*, mely a szabadgondolkodásnak másik nagy és szinte szemünk láttára nagyra nevedett ága, amely idősebbik testvérétől, a természettudománytól kölcsön vette módszerét és szellemét és azt mondja, hogy egészen úgy, miként az élettelen és élő természeti világban törvényszerűségek uralkodnak, amely törvényszerűségek mindig általánosak és ők mindig egyetemes törvény alá tudjuk rendelni, azonképpen a világ másik darabjában, az állami együttlétben, a társadalomban is törvényszerűségek uralkodnak. Ezeket a törvényszerűségeket ugyanoly lélekkel, ugyanoly szellemben kell kutatni, mint a természettudományiakat. A szabadgondolkodásnak ez az ága tehát azt állítja, hogy nem szabad a társadalmi életet tisztára csak a napi politika, a napi torzsalkodások, osztályharcok szemüvegén át nézni, mert akkor igen könnyen eltévedünk benne, hanem éppen arra kellene törekednünk, hogy a társadalmi életnek nagy összefüggési rendjét, törvényszerűségeit felismerjük, arra, hogy a politikát valahogy tudományos alapra helyezzük vagyis, hogy a politika megszűnjék a mindennapi csatározások és érzelmi s gazdasági indulatok pusztá színtere lenni, hanem, hogy eljussunk oda, hogy amint a mérnök, a bányász, az erdész a maga világában bizonyos természeti

törvények alapján áll és senkit ma már nem bocsátanak egy bányának, egy erdőnek vagy bármiféle gazdasági üzemnek az élére, anélkül, hogy ne ismerné azokat az alapvető fizikai és kémiai törvényszerűségeket, amelyeken egész munkája alapszik: azonképpen arra törekszünk s az az eszmény lebeg előttünk, hogy nem szabad a társadalmat sem kiszolgáltatni olyan emberek kényének és kedvének, akiknek homályos fogalmaik sincsenek a társadalomban uralkodó törvényekről. Arra törekszünk tehát a szabadgondolkodás ezen ágával, hogy ezen merőben érzelmi vagy merőben önérdéket szolgáló politika helyett egy általános jólétet célzó, tudományos alapon álló politikát hozzunk létre és fejlesszünk magasra.

De vannak-e vajjon a társadalomnak olyan törvényszerűségei, melyekre építeni lehet? Vajjon a társadalmi életnek ily tudományos módszerrel való kutatása csakugyan közelebb fog-e bennünket hozni tényleg egy oly társadalmi cselekvéshez, egy oly politikához, amely épúgy alkalmazza az általa fölismert törvényeket, mint a fizikus, kémikus, mérnök, bányász, erdész a maga ismert törvényeit, amelyek által olyan termékenyekké, hasznosakká tudja tenni ezen foglalkozási ágakat? Hát bizonyára a társadalmi tudományok jelenlegi fejlettsége még nem éri utóli a természettudományokat, mindazonáltal egészen kétségtelen, hogy már ma is, aki a társadalom törvényszerűségeit

keresi, az egészen más szemmel nézi az állami együttlétet és egészen más szemmel nézi a társadalmi jelenségeket, mint aki csak a környező életből meríti tudását vagy legjobb esetben a napi sajtónak merőben pártpolitikai tekintélyt szolgáló tudósításaiból. És lehetetlen rá nem mutatni arra, hogy éppen *e városban és ennek oly nagy történelmi múlttal bíró főiskoláján egyáltalában nem mellékes foglalkozás a társadalmi törvények tanulása, ismerete*, hisz minden mérnök, bányász, erdész kikerül a köznapi életbe és ott százak meg ezrek felett fog uralkodni, minden ember kezében nagy és fontos munkaanyag lesz s hogyan tudna hát valaki helyesen eljárni, ha a társadalmi életnek alapvető törvényeit nem ismeri, ha nem tudja, hogy a munka-piacot milyen törvények szabályozzák, ha fogalma sincs arról, hogy a tőke és a munka közötti harc milyen törvények szerint folyik le.

Ezeket a problémákat lesz hivatva a szabadgondolkodásnak itten megalakítandó fiókja kutatni és azt hiszem, hogy bárminők is lesznek az eredmények, amelyekhez jutni fog. kétségtelen, hogy hasznos és termékeny munkát fog végezni, ha valóban elfogulatlanul és tárgyilagosan, nem a napi érdekek szerint, hanem tudományosan fog működni és az igazságot kutatni.

II.

A Szabad-gondolkodók Selmeczbányai Köré-nek

PROGRAMJA.

Írta: Klaniczay Sándor. lic. főgimn. tanár, A Szabad-gondolkodók Selmeczbányai Köré-nek ügyvezető alelnöke.

Az utolsó évszázadban a természettudományoknak hatalmas térfoglalása megváltoztatta egész Európa szellemi ábrázatát. Mind az anyagi, mind a szellemi világban olyan igazságok és minden kétségen felül álló törvényszerűségek ismeretéhez jutott el az emberiség, melyeknek elfogadása vagy legalább ismerete elől modern ember nem térhet ki. A nagy haladás csak úgy volt lehetséges, hogy az emberiség – úgy ahogy – kiküzdötte végre a maga számára a szabad vizsgálódás és kutatás jogát és azt, hogy meggyőződését szóban és írásban bárki szabadon terjesztheti. A Szabadgondolkodók Selmeczbányai Köre a szabad, előítélettől ment tudományos gondolkodást fogja védelmezni és terjeszteni. E végből tagjait a modern természettudományok színvonalára akarja emelni és a modern tudományos törekvéseket meg fogja ismertetni városunk és vidéke nagy közönségével.

Nem marad meg azonban a tudományok elméleti terén. A modern tudományos törekvések ugyanis abban különböznek az előző századok tudományos törekvéseitől, hogy minden vívmányukat igyekeznek a lehető legnagyobb energiával és a lehető leggyorsabban átvinni a gyakorlati életbe s a társadalom szellemi, anyagi, morális és szociális előrehaladásajavára fordítani. A Szabadgondolkodók Selmeczbányai Köre e tudományos törekvéseket és e tudományos törekvésekből eredő társadalmi munkát a maga hatáskörében a lehető legteljesebben támogatni fogja. E végből meg fogja ismertetni tagjaival s a nagyközönséggel azokat a társadalmi problémákat, melyeknek helyes megoldásától függ magyar társadalmunk nyugodt fejlődése s igyekezni fog főképpen azokat az igazságokat és törvényszerűségeket belevinni a köztudásba, melyek társadalmi életünkben érvényesülnek. Ez által azt akarja elérni, hogy tagjai és a nagyközönség gyakorlati életükben bizonyos tudományos belátással cselekedjenek, mert csak ettől reméli, hogy társadalmunk fejlődése állandó s emelkedő lesz.

A Szabadgondolkodók Selmeczbányai Köre nem tagadja, hogy van a szabadgondolkodásnak olyan irányzata, mely agitációval s az indulatok és érzelmek erejével akarja elősegíteni, hogy problémáink, eszméink minél előbb áthassák a társadalmat. A Szabadgondolkodók Selmeczbányai Köre nem vonja kétségbe

ez iránynak jogosultságát, de sikerre vezetőnek nem tartja. Bízik abban, hogy a nyugodt tudományos önmívelődés s a higgadt társadalmi munka hamarabb fogja meghozni társadalmunk számára gyümölcseit, mint a szenvedélyek táplálása s a társadalmi érzékenységek bolygatása. A Szabadgondolkodók Selmeczbányai Köre éppen ezért ellene szegül minden olyan törekvésnek, jöjjön az akár belülről, az egyesület kebeléből, akár kívülről, a társadalom részéről, mely az ellentétes vélemények és meggyőződések között harcot akar szítani.

Λ Szabadgondolkodók Selmeczbányai Köre városunk és vidéke társadalmát nem szétzaggatni, hanem közös, önzetlen társadalmi munkára akarja lassanként egyesíteni, úgy, amint azt a legnagyobb magyar, Széchenyi István elképzelte. Éppen ezért gondolkozásmódját, felfogását, eszméit senkire ráerőszakolni nem akarja. Minden harc, indulat és vita keresése nélkül egyedül művelt társadalmunkra bízta, mikor és mennyit fogad el belőlük. Ami rágalmat és félreértést pedig az elfogultság és élőitélet s a nyugati eszmeáramlatoktól elmaradt emberek táplálnak iránta, azt nyugodtan fogja elviselni addig, amíg rá nem szolgál a társadalom becsülésére.

III.

A főiskolai ifjúság programja a Szabadgondolkodók Selmeczbányai Köré-ben.

Írta: Dr. Scheffer Ödön, a Főiskolai Kör elnöke.

Nincs a világtörténelemben olyan tény, mely az emberiség gondolkodásmódját, társadalmi viszonyait annyira megváltoztatta volna, mint a technikai tudományok kifejlődése. A technika közelebb hozta az embereket a fizikai és szellemi érintkezésben, másfelől azonban egyelőre megdönthetetlen válaszfalat emelt a munkaadó és a munkás között, mely egy hatalmas küzdelemben nyer napjainkban kifejezést, a szocializmusban.

Ezen küzdelemben, mint két malomkő közé jutott búzaszem, első sorban a középosztály esik el. Míg a tőkés és a munkás a termény és a munka árainak folytonos emelésével segít helyzetén, addig a középosztály, a legfőbb fogyasztó és nemzetfentartó elem, tehetetlenül vergődik a társadalmi bajok között s a drágaság súlya alatt.

Tény, hogy a társadalmi viszonyok alakulásának is megvannak a maga törvényei s

ha társadalmi és gazdasági viszonyainkon javítani akarunk, ha haladni és fejlődni akarunk. első sorban azokat a törvényeket kell megismernünk, melyeken egész társadalmi életünk s boldogulásunk alapszik.

Selm.eczbánya helyi viszonyai, a gazdasági küzdelemtől való elzártsága, a pusztuló bányászat s a nagy ipar hiánya nem tárhatják fel előttünk a modern társadalmi küzdelmeket. Ebből azonban nem következik az, hogy mi, a főiskolai ifjúság, kiket a körülmények arra kényszerítenek, hogy tanulmányainkat itt végezzük, behunyt szemmel álljunk a világot mozgó társadalmi jelenségek előtt. Hiszen hiába végezzük el akár jelesen a főiskolát, hiába vagyunk kiváló szakemberek, ha csak a gépekkel tudunk bánni s csak azokat ismerjük, munkásaink élete, gondolat – és lelki világa pedig »terra incognita« előttünk, akkor a gyakorlati életben tehetetlenül fogunk állni s nem fogunk megfelelni azoknak a szép, de nehéz feladatoknak, melyeket nemzetünk és társadalmunk fejlődése és előrehaladása érdekében hivatásunk reánk ró.

A főiskolai ifjúság azért vett tehát részt A Szabadgondolkodók Selmezbányai Körének megalapításában, mert meg akarja ismerni társadalmi, főképpen gazdasági életünk rugóit, fel akarja kutatni társadalmunk betegségeinek okait, hogy így aztán a maga részéről is igyekezzék megszüntetni a bajokat, s emelni az általános jólétet. Célul tűztük ki magunknak,

hogy a társadalmi kérdések iránt a legszélesebb körben érdeklődést fogunk kelteni s barátságos eszmecsere útján tisztázni fogjuk az eszméket, hogy a szabad kutatás és vizsgálódás élesítse látó- és ítélőképességünket.

Mint A Szabadgondolkodók Selmeczbányai Köré-nek tagjai, tisztelni fogjuk mindenki meggyőződését s nem fogjuk kívánni senkitől, hogy magát eszméinkkel azonosítsa, de hirdetni fogjuk azokat, mert nemzeti fejlődésünk és haladásunk szempontjából létfeltételnek tartjuk. Valljuk, hogy lépést kell tartanunk a nyugati nemzetekkel, mert meggyőződésünk szerint minden megállás visszaesést, a mozdulatlan-ság pedig halált jelent.

IV.

A kultúra és felvilágosodás híveihez!

A művelt nyugat értelmisége mindenütt megteremtette az emberi haladás és a tökéletesebb kultúráért fáradozók szervezeteit: a szabadgondolkodó egyesületeket. Nekünk – látva hazánk szomorú anyagi és kulturális elmaradottságát – százszor több okunk van a tömörülésre.

A kultúra és a fejlődés nagy érdekei számára alakult meg városunkban is

a Szabadgondolkodók Selmeczbányai Köre.

Ez a kör híven az imént kifejtett alapelvekhez, ellenmondás nélküli tudományos igazságok terjesztésére fog törekedni s küzdeni fog mindazon előítéletek, elfogultságok és érzelmek ellen, melyeket a tudomány avultaknak és haladásgátlóknak ítél. Ilyenek: a felekezotieskedés megnyilvánulása, az erkölcs szűkkeblű és elfogult felfogása, a történelem torzított és hazug ábrázolása, a hagyományok túlértékelése, a faji, nemi, osztályönzés számtalan visszaélése. Tisztelettel kérjük a kultúra és felvilágosodás minden őszinte hívét, kiknek meggyő-

ződése, hogy a nemzeti haladás előmozdítása s akadályainak elhárítása érdemes társadalmi munka, vegyenek részt körünk munkájában. Körünk tagjai sorában szívesen lát bárkit, rang, foglalkozás, társadalmi állás és nemi különbség nélkül. Tagjaink háromfélék: rendes tagok, kik évi 2 Korona; támogató tagok, kik évi 10 Korona tagsági díjat; s alapító tagok, kik 100 Koronát vagy ennél nagyobb összeget fizetnek be a kör pénztárába. A rendes tagok fizetési kötelezettsége belépésüktől számított három évre szól. A főiskolai hallgatók tagsági kötelezettsége megszűnik, ha a főiskoláról eltávoznak:

Selmeczbánya, 1912. december hava.

A Szabadgondolkodók

Selmeczbányai Köre.